

ПОГРОМСЬКИЙ

Віктор Олександрович,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри економіки та
підприємництва Чорноморського
національного університету імені
Петра Могили
pogromski_y@ukr.net
(м. Миколаїв)

ЕКОНОМІЧНИЙ ЕФЕКТ ПОЛІТИКИ ІЗОЛЯЦІОНІЗМУ США У ГУМАНІТАРНИХ ПРОЦЕСАХ В ЄВРОПІ У 1920-Х РОКАХ

Запропонована наукова стаття висвітлює відхід США від політики ізоляціонізму, що вимагав нових підходів в зовнішній стратегії відносин. Виходячи з цього, американський гуманітаризм, як інструмент зовнішньої політики США в країнах Східної Європи, після Першої світової війни став тим засобом, який дозволив впроваджувати політичну та економічну доктрину США. Інструментами американського гуманітаризму стають американські гуманітарні організації (АГО), які здійснювали практичну складову гуманітарно-економічної, технологічної, медичної, логістичної, управлінської допомоги та ін. від Сполучених Штатів Америки. Нове бачення відносин з європейськими країнами мала американська еліта. Президент США В. Вільсон і його адміністрація зробили ставку на проведення гуманітарних компаній в країнах, що постраждали від Першої світової війни особливо в регіоні Східної Європи. Досить значним геополітичним викликом став прихід більшовиків до влади в Росії та поширення революційних рухів. Розпад європейських імперій, поява на політичній мапі нових незалежних країн спричинило важку політичну та економічну кризу, значна кількість європейських країн впритул зіткнулись із загрозою голоду. Переслідуючи цілі щодо зміцнення свого впливу в Європі США вдалося до широкої гуманітарної кампанії. Гуманітарну допомогу здійснювали такі американські організації, як АРА, Джойнт, Американський Червоний хрест та ін. Саме американський гуманітаризм став новим інструментом

зовнішньої політики США та вагомим важелем для просування американської політики в Європі.

Ключові слова: ізоляціонізм, гуманітаризм, Східна Європа, Вудро Вільсон, гуманітарна допомога, Американська адміністрація допомоги, Джойнт, Американський Червоний Хрест, американські гуманітарні організації (АГО).

THE ECONOMIC EFFECT OF U.S. ISOLATIONISM POLICY IN EUROPE'S HUMANITARIAN PROCESSES IN THE 1920s

US withdrawal from isolationist policies required new approaches in its foreign relations strategy. As a result, American humanitarianism, as an instrument of US foreign policy in Eastern Europe after the First World War, became the means that allowed the introduction of US political and economic doctrine. The instruments of the American humanitarianism themselves are the American Humanitarian Organizations (AHOs), which have implemented the practical component of humanitarian-economic, technological, medical, logistical, administrative assistance, and so on from the United States of America. The American elite had a new vision of relations with European countries. US President W. Wilson and his administration have relied on humanitarian campaigns in countries affected by World War I, especially in the Eastern European region. A rather significant geopolitical challenge was the coming of the Bolsheviks to power in Russia and the spread of revolutionary movements. The collapse of the European empires, the emergence of a political map of the newly independent countries caused a severe political and economic crisis, and a significant number of European countries were faced with the threat of famine. In pursuing its goals of strengthening its influence in Europe, the United States has succeeded in a broad humanitarian campaign. Humanitarian assistance was provided by such American organizations as ARA, Joint, American Red Cross, and others. It is American humanitarianism that has become a new instrument of US foreign policy and a major lever for the promotion of American policy in Europe.

Keywords: isolationism, humanitarianism, Eastern Europe, Woodrow Wilson, humanitarian aid, American Relief Administration, Joint, American Red Cross, American Humanitarian Organizations (AHO).

ЭКОНОМИЧЕСКИЙ ЭФФЕКТ ПОЛИТИКИ ИЗОЛЯЦИОНИЗМА США В ГУМАНИТАРНЫХ ПРОЦЕССАХ В ЕВРОПЕ В 1920-Х гг.

Сворачивание политики изоляционизма в США требовало новых подходов во внешней стратегии отношений. Исходя из этого, американский гуманитаризм, как инструмент внешней политики США в странах Восточной

Європи після Першої світової війни став тим средством, которое позволило внедрять политическую и экономическую доктрину США. Инструментами американского гуманитаризма становятся американские гуманитарные организации (АГО), которые осуществляли практическую составляющую гуманитарно-экономической, технологической, медицинской, логистической, управленческой помощи и др. от Соединенных Штатов Америки. Новое видение отношений с европейскими странами имела американская элита. Президент США В. Вильсон и его администрация сделали ставку на проведение гуманитарных компаний в странах, пострадавших от Первой мировой войны особенно в регионе Восточной Европы. Довольно значительным геополитическим вызовом стал приход большевиков к власти в России и распространение революционных движений. Распад европейских империй, появление на политической карте новых независимых стран привело к тяжелому политическому и экономическому кризису, значительное количество европейских стран вплотную столкнулись с угрозой голода. Преследуя цели по укреплению своего влияния в Европе, США прибегла к широкой гуманитарной компании. Гуманитарную помощь осуществляли такие американские организации, как АРА, Джойнт, Американский Красный крест и др. Именно американский гуманитаризм стал новым инструментом внешней политики США и весомым рычагом для продвижения американской политики в Европе.

***Ключевые слова:** изоляционизм, гуманитаризм, Восточная Европа, Вудро Вильсон, гуманитарная помощь, Американская администрация помощи, Джойнт, Американский Красный Крест, американские гуманитарные организации (АГО).*

Постановка проблеми. Транснаціональні гуманітарні потреби ускладнювали життя населення відразу декількох держав в Європі у післявоєнні роки і були прямим наслідком Першої світової війни. Особливо гостро стояли питання продовольчої безпеки, запобігання епідеміям. Країни європейського континенту вперше отримали масову проблему біженців та жебрацтва в новітньому періоді історії. Їх основний потік йшов з імперій, що припинили своє існування. Проблема біженців, поряд з іншими гуманітарними питаннями, стала предметом міжнародного дипломатичного врегулювання. Дорогу першій низці міжвоєнних гуманітарних реформ проклав Версальський договір 1919 р., підвівши ризику під Першою світовою війною як водорозділом історичних епох. Відхід США від політики ізоляціонізму вимагав нових підходів і в зовнішній стратегії відносин. Таким чином, американський гуманітаризм, як інструмент зовнішньої політики США в країнах Східної

Європи після Першої світової війни, став тим засобом, який дозволив впроваджувати політичну та економічну доктрину США. Інструментами американського гуманітаризму стають американські гуманітарні організації (АГО), які здійснювали практичну складову гуманітарно-економічної, технологічної, медичної, логістичної, управлінської допомоги та ін. від Сполучених Штатів Америки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо історіографії обраної теми дослідження, то варто зазначити, що в межах вітчизняної історичної науки сформульована нами тема наукового пошуку фактично виключена з наукового обігу. В межах української історичної науки є деякі дослідження, що висвітлюють певні боки як гуманітарної діяльності США в межах країн Східної Європи, так і певні аспекти політики згортання ізоляціоністської доктрини зовнішньої політики США після Першої світової війни. До таких робіт можна віднести «Становлення американської політики «ізоляціонізму» та її практичне втілення на початку Першої світової війни: 1914–1915 рр. (за матеріалами presidential documents archive)» автора Г. Казакова [6, с. 145-151]. Щодо робіт, які певним чином ілюструють гуманітарний аспект у зовнішній політиці США по закінченні Першої світової війни, можна згадати наукові розвідки автора «Діяльність Американської адміністрації допомоги в Польській Республіці після Першої світової війни в 1919–1921 рр.» [10], «Діяльність Американської адміністрації допомоги та інших американських філантропічних організацій у відновленій Польщі в 1918–1922 рр.» [11], «Діяльність Джойнт в контексті гуманітарної допомоги Третьому Болгарському царству у 20-х рр. ХХ ст.» [12], «Стратегія економічної допомоги американських філантропічних організацій у Болгарії у 20-х рр. ХХ ст.» [14], «Методологічні особливості досліджень проблем діяльності американських гуманітарних організацій (АГО) в країнах Південно-Східної Європи (1920–30-ті рр.)» [13], «Загальні аспекти діяльності Американської адміністрації допомоги в Польській Республіці в контексті міжнародної допомоги (1919 р. – середина 20-х рр. ХХ ст.) [15]. Проте, ці дослідження не мають узагальнюючого характеру, та не виокремлюють в

межах відмови від ізоляціонізму гуманітарний чинник, не встановлюють його статус та значення як одного з провідних інструментів американського політичного та економічного експансіонізму в межах регіону Східної Європи.

Серед робіт, що контекстно мають відношення до теми дослідження, можна виділити певну кількість праць американських науковців, зокрема, спогади одного з провідних політичних діячів США початку ХХ ст. – полковника Едуарда Мандела Хауза [18], роботу Гаррі Елмера Барнса [20], змістовною є робота «Вічна війна за вічний мир. Критична експертиза зовнішньої політики Франкліна Делано Рузвельта та її наслідків» Джорджа Лундберга [22]. Серед європейських науковців, які в своїх дослідженнях висвітлювали питання американського гуманітаризму в Європі та механізмів згортання доктрини ізоляціонізму США можна згадати французького науковця Алексиса Токвіля [17, с. 106]. Щодо пострадянських вчених, які звертали увагу, хоча і побіжно, на питання переформатування зовнішньої політики США та залучення у вигляді інструментарію економіко-політичного впливу гуманітарних акцій можна перелічити В. О. Печатнова, А. С. Маникіна [9, с. 125], В. О. Кременюка [7], В. В. Романова, О. О. Артюхова [16]. Однак, в роботах вищенаведених авторів робиться наголос на політичні та ідеологічні складові американської зовнішньої політики. Відхід від ізоляціонізму пояснюється як елемент торгівельної та фінансової експансії в Європу після Першої світової війни та бажанням правлячих кіл США нав'язати свою ідеологію. Проте не враховуються гуманістичні настрої американського суспільства, вплив філантропії як явища і значення американських гуманітарних організацій на економіку та політику, як самих США, так і країн Європи.

Таким чином, опрацювавши попередній науковий доробок, ми дійшли висновку, що тема сформульована нами, як «Вплив згортання політики ізоляціонізму США на гуманітарні процеси у Європі 20-х рр. ХХ ст.» фактично не отримала висвітлення у вітчизняних наукових колах і згадується лише побіжно в межах більш вузьких наукових проблем, а в закордонній історичній

науці не розглядалась як окреме історичне дослідження і була лише контекстною складовою більш масштабних наукових пошуків. Пропоноване наукове дослідження можна вважати актуальним та вчасним. Наведені нами положення та факти можуть стати підґрунтям для подальших наукових пошуків та більш повного розкриття проблеми.

Мета дослідження. Основною метою запропонованої публікації є визначення ролі та значення гуманітарних місій США в країнах Східної Європи після Першої світової війни та встановлення особливостей діяльності американських гуманітарних організацій в контексті американського гуманітаризму, як нового явища міжнародних відносин початку ХХ століття. Визначення впливу політики відходу від концепції ізоляціонізму на активну гуманітарну політику США у Європі початку ХХ століття.

Виклад основного матеріалу. В межах історичної науки наявний дискурс з приводу періоду розгортання в межах зовнішньополітичної доктрини США активного курсу на відмову від ізоляціонізму. Значна кількість авторів вважає, що це відбулось здебільшого після Другої світової війни на тлі розвитку Холодної війни та антагонізмом між соціалістичним табором та країнами західних демократій. Певна кількість вчених стверджує, що зміна зовнішнього курсу США безпосередньо пов'язана із діяльністю американського президента Вудро Вільсона. Однак мало хто звертав увагу на гуманітарний чинник, як інструмент впровадження американського експансіонізму в Європі. Більш того, американський гуманітаризм початку ХХ ст. досить опосередковано досліджувався з точки зору елементної бази зовнішньої політики та інструменту активного залучення в політичну орбіту США новостворених або відновлених країн Східної та Південно-східної Європи. На наш погляд слід більш детально розглянути гуманітарний аспект відмови США від політики ізоляціонізму та передумови, що склалися в першій чверті ХХ століття.

Одним із значних фінансових, економічних та політичних центрів початку ХХ ст. стають Сполучені Штати Америки. Політичні еліти США початку

XX століття фактично стають виразниками волі великого американського бізнесу та корпорацій, яким стає затісно в межах американського континенту.

Коли в Європі розгорнулися небачені за своїми масштабами військові битви, на посту президента Сполучених Штатів знаходився В. Вільсон. Він зайняв Білий дім за підсумками виборчої кампанії 1912 року, коли в гострій боротьбі переміг не тільки традиційного суперника демократів – республіканців, а й нового небезпечного конкурента в особі третьої партії – Прогресивної. У велику політику В. Вільсон прийшов у 1910 р. Саме тоді він був обраний на пост губернатора штату Нью-Джерсі. До цього майбутній президент займався суто академічною діяльністю. Його перу належали визначні дослідження з історії США, конституційного права і міжнародних відносин. Мабуть, жоден господар Білого дому не мав такий інтелектуальний потенціал, як В. Вільсон [9, с. 125].

Починаючи з обрання Т. В. Вільсона 28 президентом США в 1912 р. зовнішньополітичні вектори Америки змінюються. Одним із ідеологів більш активного впливу на політичні процеси в Європі стає радник президента Едуард Хауз. Саме ця людина впливала на формування кабінету міністрів та адміністрації президента за часів В. Вільсона. Інколи полковника Е. Хауза називали сірим кардиналом американської політики. Напередодні Першої світової війни полковник Хауз виступає у якості прибічника активного втручання США в світову політику. Він висловлює думку, що США має приймати участь у формуванні нових центрів впливу та більш активно залучитися до нового геополітичного поділу світу [18, с. 3-4]. Після 1913 р., коли фактично завдяки зусиллям британської дипломатії було подолано Балканську кризу, відчуття неминучості великої європейської війни не зникло, навпаки, на тлі німецько-російської торгівельної війни загроза посилилась ще більше. Саме в цей період в американських владних колах було сформульовано тезу, що європейська війна рано чи пізно відбудеться, вона набуде такого масштабу, що торкнеться будь-якої частини земної кулі, відповідно до цього інтересами США є докладання зусиль для попередження війни, або мінімізації

її наслідків виходячи з цього пройшли часи ізоляції Сполучених Штатів від Східної півкулі [7].

Таким чином, адміністрація Вудро Вільсона фактично вперше в Новітній історії відійшла від доктрини ізоляціонізму. Ізоляціонізм – напрямок у зовнішній політиці США, в основі якого лежала ідея незалучення в конфлікти поза Американського континенту [1]. Принципи ізоляціонізму (суворе дотримання нейтралітету, відмова від укладення військово-політичних союзів і втручання в справи інших держав) були проголошені першими президентами США – Дж. Вашингтоном (викладені ним в 1796 році в «Прощальному посланні до нації»), Дж. Адамсом, Т. Джефферсоном [23]. Зміст поняття «ізоляціонізм» змінювався. У епоху «класичного ізоляціонізму» (з моменту утворення США в 1776 році і до кінця XIX століття) в умовах відносної економічної і військової слабкості молодій американській державі політика ізоляціонізму мала на меті забезпечити безпеку перед обличчям загроз з боку Великобританії, яка до певного моменту сподівалася відновити свої позиції на Американському континенті, і використовувати в інтересах США протиріччя між європейськими державами [19].

У той же час політика ізоляціонізму не була спрямована на досягнення повної економічної і політичної відокремленості США в світі. Вона дозволяла американському уряду зберігати «свободу рук» в міжнародних справах при одночасному проведенні територіальної експансії і лінії на досягнення панування США на Американському континенті (це добре проілюстровано в доктрині Монро 1823 року. Панамериканізм) [5].

Зі вступом США наприкінці XIX століття на шлях більш активної зовнішньої політики, почався відхід американського уряду від принципів ізоляціонізму. Це призвело до виникнення суспільно-політичного руху, який висував антивоєнні і антиколоніальні гасла. Його учасників стали іменувати «ізоляціоністами». Провадження активної зовнішньої політики з боку США після початку світової війни дещо призупинилось, В. Вільсон, фактично не усвідомлюючи рівня загрози та масштабів конфлікту, сконцентрувався на

внутрішніх справах США. Про що свідчать листи представників дипломатичних представництв США в країнах Європи [18, с. 91-93].

За думкою Едуарда Хауза станом на 1915 р. США цілком визріли для активної зовнішньої політики. Незважаючи на сконцентрованість на внутрішніх справах в США адміністрація президента відчувала негативний вплив радикальних змін правлячих еліт та режимів в межах Європи на американські стратегічні інтереси. Варто зазначити, що починаючи з кінця 1913 р. в США відбувається процес переформатування дипломатичної служби – змінюються посли в ключових європейських країнах, їх активність зростає, зростає і перелік питань, що цікавлять американських дипломатів. Так, представник США в Берліні Джеймс Джерерд в листі, датованим 4 листопада 1913 р., доповідає, що зайнявся не типовими для його попередників справами: «Я приймаю активну участь в американському благодійному товаристві, допомогівій організації при американській церкві, а моя дружина зайнялась досить почесним жіночим благодійним товариством» [18, с. 13].

Дуже швидко США перетворилися в арсенал перш за все Антанти, що було обумовлено її більш тісними зв'язками ділової еліти США з найбільшими корпораціями Великобританії, і давніми, тісними контактами двох споріднених соціокультурних товариств, і, нарешті, тим, що Англія, яка контролювала основні морські комунікації, обмежувала можливості поставок товарів до Німеччини. Загальна динаміка війни неминуче робила збереження нейтралітету надзвичайно вигідним для США. Так, закупівлі озброєння в період з серпня 1914 року по квітень 1917 (тобто до тих пір, поки США зберігали статус нейтральної держави) оцінювалися в суму близько 5 млрд. дол. США. До цього треба додати численні позики європейським країнам, які надавались для оплати закупівель товарів в США [9, с. 126-127].

Нейтралітет справив великий позитивний вплив і на інші аспекти соціально-економічного розвитку США. Величезна потреба в американських товарах спричинила економічний бум, що мав кілька важливих наслідків. По-перше, він приніс дуже вагомні матеріальні дивіденди великому бізнесу, який ще

більше зміцнив свої домінуючі позиції в економіці країни. Маючи надлишок фінансів провідні бізнесмени США почали звертати увагу на таку, раніше невідому справу, як меценатство та філантропія. По-друге, помітно підвищився життєвий рівень працюючої частини населення, у пересічних громадян США з'явилась «фінансова подушка». По-третє, сприятлива економічна кон'юнктура стала причиною серйозного скорочення безробіття, що, в свою чергу, вело до ослаблення напруженості в сфері трудових відносин. І, нарешті, масовані поставки американських товарів в Європу позитивно позначилися на ситуації в аграрному секторі Америки [9, с. 127].

Вирішальні кроки на шляху до відмови від політики нейтралітету були зроблені в перші місяці 1917 року. Підготовка в цьому напрямку почалася ще в 1915 р., коли Вільсон висунув безпрецедентну для зовнішньополітичної ідеології США тезу, згідно з якою безпека Америки невіддільна від безпеки всього іншого людства. З цього виходило, що їй зовсім не байдуже стан справ у зовнішньому світі. «Ми наполягаємо на безпеці, щоб мати можливість слідувати за обраним нами шляхом розвитку. І ми робимо ще більше: вимагаємо цього і для інших. Ми не обмежуємо нашу гарячу прихильність принципам особистої свободи і вільного національного розвитку лише тими подіями і змінами, які мають відношення виключно до нас». А за місяць до виборів він зробив взагалі дуже ризиковану, на перший погляд, заяву: «Ми є частиною всього світу, ніщо з того, що хвилює інший світ, не може бути байдужим для нас». Президент підкреслив, що американці живуть «в якісно новому світі».

Правда, готуючи громадську думку до кардинального розриву з ізоляціоністською традицією та відходу від політики та стратегії ізоляціонізму, президент всіляко підкреслював, що його курс є продовженням і розвитком принципів доктрини Монро, її екстраполяцією на весь світ [9, с. 130].

Дійсно, Вільсон наполягав на універсальності американських цінностей і готовності США домагатися їх визнання і поширення в усьому світі. Так чи інакше, але це були революційні для зовнішньополітичної традиції США

підходи, і не випадково полковник Хауз назвав їх «поворотним пунктом» у виробленні зовнішньополітичної стратегії США [18, с. 135]. Принципові засади, що втілював в життя В. Вільсон, стали важливою віхою на шляху відходу США від засад ізоляціонізму та дозволили президенту США конструювати нову систему зовнішньої політики Сполучених Штатів Америки.

У перший час після початку Світової війни Сполучені Штати зберігали суворий нейтралітет, і ніщо не віщувало їх майбутньої відмови від цього нейтралітету. Адже американці тоді абсолютно не були залучені в європейські континентальні протиріччя. Німеччина була зовсім не чужою країною, щонайменше для третини американців німецького походження, а німецький імператор Вільгельм користувався величезним авторитетом в США. У переддень всеєвропейської війни, наприклад, влітку 1913 року, в пору святкування 25-річчя його правління, впливова «Нью-Йорк Таймс» назвала Вільгельма «головним миротворцем» [21]; а колишній Президент У. Тафт, який програв президентську гонку В. Вільсону, заявив, що імператор Вільгельм «в попередню чверть століття зробив для практичної підтримки миру в усьому світі більше, ніж всі інші особи» [21]. Навіть надзвичайно впливовий тоді зовнішньополітичний радник американського президента Едвард М. Хауз, майбутній архітектор вступу Америки у війну проти Центральних держав, будучи командирований навесні 1914 року в Європу в якості особистого представника Вільсона, не знайшов підстав для сумнівів в миролюбності німецького імператора [20].

4 квітня 1917 року Сенат США, а 5 квітня Палата представників схвалила резолюцію про стан війни з Німеччиною. Таким чином, США вступили у війну на боці Антанти. Важливо підкреслити, що на відміну від Англії, Франції та Росії, які оформили свої відносини договірними зобов'язаннями, США формально не вступили в Антанту, заявивши про свою підтримку цього союзу як «асоційованої держави». Це була явна данина доктрині ізоляціонізму, яка все ще накладала відбиток на формулювання зовнішньополітичних дефініцій [2, с. 76].

Уперше в своїй історії США не тільки не прагнули дистанціюватися від європейського конфлікту, але навпаки, прямо втручалися в нього, і не просто втручалися, але всупереч заповітам «батьків-засновників» США вступили в альянс з європейськими державами, що повністю суперечило базовим постулатам ізоляціоністської ідеології про необхідність збереження за країною «свободи рук» в міжнародних справах. Все це свідчило про те, що США перебувають на порозі нового етапу в своїй історії, і майбутнє країни багато в чому залежало від того, наскільки правильними і прорахованими будуть дії уряду в найвідповідальніший період, що передував вступу США в Першу світову війну [9, с. 136].

Вступ США в 1917 році в Першу світову війну на боці Антанти і проголошення Т. В. Вільсоном післявоєнної програми досягнення світового лідерства США (відображено у «Чотирнадцяток пунктах Вільсона») знаменували подальший відхід від політики ізоляціонізму. Із закінченням Першої світової війни «інтернаціоналістський» (спрямований на розширення міжнародних зобов'язань США) курс адміністрації Вільсона був відкинутий впливовими американськими політичними і діловими колами, які вважали за краще добиватися реалізації зовнішньополітичних цілей ізоляціоністськими методами, зберігання «свободи рук» [8]. Саме в цей період Вудро Вільсон висловлює досить пророчу думку: «Насіння революції – в репресіях. Ліки проти неї не повинні бути негативним за своїм характером. Вони повинні бути конструктивним» [2, с. 87]. Але столітня традиція американського ізоляціонізму – не тільки практично-дипломатичного, а й концептуального, ідеологічного була все ще дуже авторитетна на початку ХХ століття: знадобилося цілих три роки Великої війни в Європі, щоб пацифіст Вудро Вільсон зважився на заокеанську інтервенцію, а Конгрес підтримав його.

Треба визнати, що сам по собі факт участі Сполучених Штатів у Великій війні не зробив вирішального впливу на політичну культуру країни, вона все ще залишалася в достатній мірі ізоляціоністською і континентальною. Саме тому американський Конгрес, що контролювався республіканцями, упродовж 1919-

1921 рр. так уперто відмовлявся ратифікувати Версальський договір, так необережно підписаний інтервенціоністом-демократом Вільсоном. І саме тому інтервенціоністська програма Вільсона не знайшла відображення в офіційних передвиборних платформах демократів ні в 1924-му, ні в 1928 роках [22].

Моралізаторські ідеї чітко простежуються у теоретичній і практичній діяльності Вудро Вільсона, визнаного одним із засновників та ідеологів американського універсалізму. У 1919 році в одній з промов президент сказав: «Я вірю, що Америка містить в собі духовну енергію, яку жодна інша нація не в змозі направити на звільнення людства. У ході великої війни Америка мала необмежений привілей – виконати визначену долю і врятувати світ» [17, с. 106]. Таким чином, після Першої світової війни месіанська мораль стала реальною силою в політиці США [16]. Виходячи із вищенаведених концептуальних підходів Сполучені Штати Америки намагались виробити практичні принципи як відходу від ізоляціоністської політики, так і дієві механізми впливу на країни Європи. Перші спроби окреслились на фоні спроб посередництва у вирішенні конфліктів Першої світової війни, ще тоді коли бойові дії мали активний характер. Поступово у Вашингтоні розуміли, що поразка Німеччини та її союзників справа лише часу, тому вважали що Німеччині та іншим воюючим країнам необхідно зупинитись та зберегти Статус-кво, допоки військові дії не пройшли крапку неповернення. Однак, дієвих важелів впливу в політичній та дипломатичній площині США знайти не змогли [4, с. 246].

Шукаючи дипломатичні ключі до розв'язання європейських проблем американські уповноважені особи звернули увагу на досить слабе місце внутрішнього становища майже всіх європейських країн – при затягуванні бойових дій та перманентній мобілізації чоловічого населення цілком ймовірним було настання голоду та злиднів у багатьох країнах активно задіяних у військових діях. Так, вже у вересні 1914 року австрійський дипломат у приватній бесіді з радником президента США, полковником Хаузом, наголошував: «якщо війна затягнеться, то Німеччина цілком ймовірно почне

голодувати, а разом із нею і Австро-Угорщина» [18, с. 112]. Наступним, досить непростим моментом на якому наголошували США, було становище у Бельгії, яка на думку американців заслуговувала на отримання компенсації за свої втрати в першу чергу і для якої потрібно було організувати цілеспрямовану гуманітарну компанію, що б поліпшила соціальне становище людей, послабила наслідки інфраструктурних руйнувань та відновила економічні можливості країни. Ще однією досить пророчою тезою було те, що американські дипломати вже наприкінці 1914 р. звернули увагу на значні побоювання європейських країн щодо можливості настання революційних подій та значного поширення ліво політичної ідеології, теоретичну і ідейну базу якої становили марксистські концепції.

Виходячи із загального становища та намагаючись синтезувати нові підходи зовнішньої політики, США звернули увагу саме на філантропію, як явище що набирало обертів всередині самої Америки початку ХХ ст. Сполучивши філантропію та гуманітаризм із значними державними та приватними фінансовими та сировинними ресурсами Білий дім отримав дієвий важіль впливу на країни Європи особливо на ті, які потребували гуманітарної допомоги. Найбільш враженими лихоліттями війни та політичної кризи були країни в регіоні Східної та Південно-східної Європи. Знаряддями цієї нової стратегії стали американські гуманітарні організації напівприватного характеру – Американська адміністрація допомоги, Американський єврейський об'єднаний розподільчий комітет, Американський червоний хрест, Товариство менонітів та інші більш дрібні гуманітарні організації. Їх використання у якості інструментів зовнішньої політики напряму пов'язане із відходом від доктрини американського ізоляціонізму. Фактично діяльність американських гуманітарних організацій заклатала підвалини доктрини панамериканізму в Європі. Застосовуючи гуманітарну допомогу США отримала підтримку широких прошарків населення країн, де діяли її гуманітарні установи, фактично це була пряма реклама американського способу життя та американських підходів в управління та господарюванні. Отримуючи економічне покращення

Америка підтверджувала переваги ринкової економіки та демократичної форми правління. Саме після Першої світової війни завдяки гуманітаризму та цілеспрямованим допомогам США отримала у Східній Європі прихильність населення та політичних еліт.

Висновки Підсумовуючи, варто наголосити, що процес відходу Сполучених Штатів Америки від політики ізоляціонізму отримав значний поштовх в першій чверті ХХ століття. До цього призвів цілий ряд факторів як внутрішнього, так і зовнішнього характеру. Адміністрація президента Вудро Вільсона взяла курс на вироблення нової стратегії у зовнішній політиці щодо країн Європи та країн Східної Європи. Поширення в США такого феномену, як філантропія, наштовхнуло правлячу еліту країни на думку, що гуманітарна складова зовнішньої політики може стати новим ефективним важелем дипломатії. На тлі відходу від політики ізоляціонізму та переосмислення доктрини Монро американська правляча верхівка дійшла висновку щодо можливості застосування гуманітаризму в якості елемента зовнішньополітичної доктрини США в новітній історії. Закінчення Першої світової війни та збитки, що вона спричинила, стали підґрунтям для розгортання американських гуманітарних місій в «старому світі». Організаціями, на яких покладалося завдання гуманітарної допомоги, стали напівдержавні та приватні установи нового типу – АРА, Джойнт, Американський червоний хрест та ін. Запропоноване нами дослідження не претендує на вичерпність, воно закладає підвалини наукового дискурсу щодо встановлення значення американських гуманітарних організацій міжвоєнного періоду як інструменту зовнішньої політики США в країнах Східної та Південно-Східної Європи та засобу відходу від класичного розуміння американського ізоляціонізму.

Список використаних джерел та літератури

1. Гончар Б. М. Ізоляціонізм. *Українська дипломатична енциклопедія: У 2-х т.* /Редкол.:Л. В. Губерський (голова) та ін. К: Знання України, 2004. Т.1 . 760 с.
2. Гершов З.М. Вудро Вільсон. М. Мисль. 1983. 335 с.

3. Две модели отношений США с окружающим миром: «заботливый отец» или «суровый шериф». *США–Канада: экономика, политика, идеология*. 2004. № 11. С. 3-15.

4. Зубок Л. И. Экспансионистская политика США в начале XX века. М. Наука. 1969. 457 с.

5. Ізоляціонізм. *Літературознавча енциклопедія* : у 2 т. / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ : ВЦ «Академія», 2007. Т. 1 : А–Л. С. 408.

6. Казаков Г. Становлення американської політики "ізоляціонізму" та її практичне втілення на початку першої світової війни: 1914–1915 рр. (за матеріалами presidential documents archive). *Перша світова війна в долях народів Європи та світу*: зб. наук статей/ відп.редактор і упорядник В.М. Гладилін. –Ніжин: НДУ ім. М.Гоголя. 2014. 241с.

7. Кременюк В.А. Две модели отношений США с окружающим миром: «заботливый отец» или «суровый шериф». *США - Канада: экономика, политика, идеология*. 2004. № 11. С. 3-15

8. Манькин А.С. Изоляционизм и формирование внешнеполитического курса США (1923–1929). М., Изд-во Моск. ун-та, 1980. 224 с

9. Печатнов В.О., Манькин А.С. История внешней политики США. М.: Междунар. отношения, 2012. 672 с.

10. Погромський В.О. Діяльність Американської адміністрації допомоги в Польській Республіці після Першої світової війни в 1919–1921 рр. Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана. *Історико-політичні студії*. №1(9). Серія «Історичні науки». Київ, 2018. С. 60-70.

11. Погромський В.О. Діяльність Американської адміністрації допомоги та інших американських філантропічних організацій у відновленій Польщі в 1918 – 1922 рр. *Вісник аграрної історії*. Київ 2018. Випуск 25-26. – С. 197-204.

12. Погромський В.О. Діяльність Джойнт в контексті гуманітарної допомоги Третьому Болгарському царству у 20-х рр. ХХ ст. *Історичні мідраші Північного Причорномор'я*. Випуск VIII. Том II/ Голов. Ред. Господаренко О.О. – Миколаїв: Типографія Шамрай, 2019. 395 с. С. 356-365.

13. Погромський В.О. Методологічні особливості досліджень проблем діяльності американських гуманітарних організацій (АГО) в країнах Південно-Східної Європи (1920-30-ті рр.). *Вісник аграрної історії*. Київ 2019. Випуск 27-28. С. 193-200.

14. Погромський В.О. Стратегія економічної допомоги американських філантропічних організацій у Болгарії у 20-х рр. ХХ ст. *Ольвійський форум – 2019: стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі: XIII міжнар. наук. конф.* 6-9 червня 2019 р., Миколаїв: тези доп.: Аспекти економічного розвитку: підприємництво, облік, фінанси. Теоретичні та управлінські аспекти економічного розвитку/Чорном. нац. Ун-т ім. Петра Могили. – Миколаїв: Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2019. 84 с. С. 63-64

15. Погромський В.О. Загальні аспекти діяльності Американської адміністрації допомоги в Польській Республіці в контексті міжнародної допомоги (1919 р. – середина 20-х рр. ХХ ст.). *Історія науки і біографістика* 2019 № 2. URL: <http://inb.dnsgb.com.ua/2019-2/07.pdf>

16. Романов В. В., Артюхов А. А. Понятие «Изоляционизма» во внешнеполитической мысли США: концептуальные характеристики. *Вестник Вят ГУ*. 2013. №3 (1). С. 67-71
17. Токвиль Алексис де. Демократия в Америке: Пер. с франц. М.: Прогресс, 1992. 554 с.
18. Хауз Э. Архив полковника Хауза : [дневники и переписка с президентом Вильсоном и другими политическими деятелями за период 1914-1918 гг.] : пер. с англ. / [соч. Э. М. Хауз]. М., Т. 1. 1937-1944. 220 с.
19. Яковлев О. Ізоляціонізм. *Політична енциклопедія*. Редкол.: Ю. Левенець (голова), Ю. Шаповал (заст. голови) та ін. К.: Парламентське видавництво, 2011. 277 с.
20. Barnes H. The World War of 1914-1918. *War in the Twentieth Century* / Waller, Willard. Ed. N.Y., 1940. 72 p.
21. Kaiser has kept all Europe from ware. *New York Times*. 1913. 8 June. P.3
22. Lundberg G. A. American Foreign Policy in the Light of National Interest at the Mid-Century. *Perpetual War for Perpetual Peace. A Critical Examination of the Foreign Policy of Franklin Delano Roosevelt and its Aftermath* / Barnes, Harry Elmer. Ed. Caldwell, Idaho, 1953. 562 p.
23. Powaski R. E. Toward an entangling alliance: American isolationism, internationalism, and Europe, 1901–1950. N. Y. Greenwood Press, 1991. 312 p.

References

1. Honchar B. M. (2004). Izoliatsionizm [Isolationism]. *Ukrainska dyplomatychna entsyklopediia*. L. V. Huberskyi (Ed.). Kyiv: Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
2. Gershov Z.M. (1983). *Vudro Vil'son [Woodrow Wilson]*. Moskva: Mysl' [in Russian].
3. Dve modeli otnosheniy SShA s okruzhayushchim mirom: «zabotlivyy otets» ili «surovyy sherif» [Two models of US relations with the outside world: “caring father” or “harsh sheriff”]. *SShA–Kanada: ekonomika, politika, ideologiya – USA - Canada: economics, politics, ideology*, 2004, 11, 3-15 [in Russian].
4. Kovaliv Yu. I. (2007). Izoliatsionizm [Isolationism]. *Literaturoznavcha entsyklopediia*. Kyiv: VTs «Akademiia», 1, A–L [in Ukrainian].
5. Izolyatsionizm. [Isolationism] *Literaturoznavcha entsyklopediya [Literary encyclopedia]: u 2 t. / avt.-uklad. YU. I. Kovaliv. Kyiv : VTS «Akademiya», 2007. T. 1 : A–L. S. 408.*
6. Kazakov H. (2014). Stanovlennia amerykanskoi polityky "izoliatsionizmu" ta yii praktychne vtilennia na pochatku pershoi svitovoi viiny:1914–1915 rr. (za materialamy presidential documents archive) [Establishment of the American policy "isolation" that is more practical on the cob of the first light news: 1914–1915 pp. (behind the materials of the presidential documents archive)]. V.M. Hladylin (Eds.), *Persha svitova viina v doliakh narodiv Yevropy ta svitu. (241 p.)* Nizhyn: NDU im. M.Hoholia [in Ukrainian].

7. Kremenyuk V.A. (2004). Dve modeli otnosheniy SShA s okruzhayushchim mirom: «zabotlivyy otets» ili «surovyy sherif» [Two models of US relations with the outside world: “caring father” or “harsh sheriff”]. *SShA–Kanada: ekonomika, politika, ideologiya – USA - Canada: economics, politics, ideology*, 11, 3-15 [in Russian].

8. Manykin A.S. (1980). *Izolyatsionizm i formirovanie vneshnepoliticheskogo kursa SShA (1923–1929) [Isolationism and the formation of the foreign policy of the United States (1923-1929)]*. M: Izd-vo Mosk. un-ta [in Russian].

9. Pechatnov V.O., & Manykin A.S. (2012). *Istoriya vneshney politiki SShA [US Foreign Policy History]*. Moskva: Mezhdunar. Otnosheniya [in Russian].

10. Pohromskyi, V.O.(2018). Diialnist Amerykanskoi administratsii dopomohy v Polskii Respublitsi pislia Pershoi svitovoi viiny v 1919–1921 rr. [Activities of the American Administrative Support in the Polish Republic First Persons in 1919–1921]. *Kyivskiy natsionalnyi ekonomichnyi universytet imeni Vadyma Hetmana. Istoryko-politychni studii. Seriya «Istorychni nauky – Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman. Historical and political studies*, 1(9), 60-70 [in Ukrainian].

11. Pohromskyi V.O. (2018). Diialnist Amerykanskoi administratsii dopomohy ta inshykh amerykanskykh filantropichnykh orhanizatsii u vidnovlenii Polshchi v 1918 – 1922 rr. [Activities of the American Relief Administration and other American philanthropic organizations in restored Poland in 1918-1922]. *Visnyk ahrarnoi istorii – Bulletin of Agrarian History*, 25-26, 197-204 [in Ukrainian].

12. Pohromskyi V.O. (2019). Diialnist Dzhoint v konteksti humanitarnoi dopomohy Tretomu Bolharskomu tsarstvu u 20-kh rr. XX st. [Joint activities in the context of humanitarian aid to the Third Bulgarian Kingdom in the 1920s. XX century]. *Istorychni midrashi Pivnichnoho Prychornomor'ia – Historical midrases of the Northern Black Sea coast*, VIII, II, 356-365 [in Ukrainian].

13. Pohromskyi V.O. (2019). Metodolohichni osoblyvosti doslidzhen problem diialnosti amerykanskykh humanitarnykh orhanizatsii (AHO) v krainakh Pivdenno-Skhidnoi Yevropy (1920-30-ti rr.) [Methodological features of research on the problems of American humanitarian organizations (AGO) in the countries of South-Eastern Europe (1920-30's)]. *Visnyk ahrarnoi istorii – Bulletin of Agrarian History*, 27-28, 193-200 [in Ukrainian].

14. Pohromskyi V.O. (2019). Stratehiia ekonomichnoi dopomohy amerykanskykh filantropichnykh orhanizatsii u Bolharii u 20-kh rr. XX st. [Economic Assistance Strategy of American Philanthropic Organizations in Bulgaria in the 1920s XX century]. *VI Mizhnarodna naukovo-praktychnakonferentsiia “Aspects of economic development: entrepreneurship, accounting, finance. Theoretical and managerial aspects of economic development”*. (pp. 63-64). Mykolaiv: Vyd-vo ChNU im. Petra Mohyly [in Ukrainian].

15. Pohromskyi V.O. (2019). Zahalni aspekty diialnosti Amerykanskoi administratsii dopomohy v Polskii Respublitsi v konteksti mizhnarodnoi dopomohy (1919 r. – seredyna 20-kh rr. KhKh st.) [General aspects of the American Relief Administration in the Republic of Poland in the context of international aid (1919 - mid-20s of the twentieth century)]. *Istoriia nauky i biohrafistyka – History of science*

and biography, 2. Retrieved from: <http://inb.dnsgb.com.ua/2019-2/07.pdf> [in Ukrainian].

16. Romanov V.V., & Artyukhov A.A. (2013). Ponyatie «Izolyatsionizma» vo vneshnepoliticheskoy mysli SShA: kontseptual'nye kharakteristiki [The concept of "Isolationism" in the foreign policy of the United States: conceptual characteristics]. *Vestnik Vyat GU – Newspaper Vyat, GU, №3 (1)*, 67-71 [in Ukrainian].

17. Tokvil' Aleksis de, (1992). *Demokratiya v Amerike [Democracy in America]*. Moskva: Progress [in Russian].

18. Khauz E. (1937-1944). *Arkhiv polkovnika Khauza: [dnevniky i perepiska s prezidentom Vil'sonom i drugimi politicheskimi deyatelnyami za period 1914-1918 gg.] [Colonel House Archive: [diaries and correspondence with President Wilson and other politicians for the period 1914-1918]]*. (Vols. 1). (E. M. Khauz, Trans). Moscow [in Russian].

19. Yakovliev O. (2011). Izoliatsionizm [Isolationism]. *Politychna entsyklopediia – Political encyclopedia*. Kyiv: Parlamentske vydavnytstvo [in Ukrainian].

20. Barnes H. (1940). The World War of 1914-1918. *War in the Twentieth Century*. Waller, Willard. Ed. N.Y. [in English].

21. Kaiser has kept all Europe from ware. *New York Times*. 1913. 8 June, 3 [in English].

22. Lundberg G.A. (1953). American Foreign Policy in the Light of National Interest at the Mid-Century. *Perpetual War for Perpetual Peace. A Critical Examination of the Foreign Policy of Franklin Delano Roosevelt and its Aftermath*. Barnes, Harry Elmer. Ed. Caldwell, Idaho [in English].

23. Powaski R.E. (1991). *Toward an entangling alliance: American isolationism, internationalism, and Europe, 1901–1950*. N. Y. Greenwood Press [in English].

Рецензент:

Демуз І. О., д.і.н., доцент

Кучер В. І., д.і.н., професор

Надійшла до редакції 27.04.2020 р.